

ON THE NATIONAL COMPOSITION OF THE POLICE OF UZBEKISTAN (1925-1939)**A.A. Ermetov***Professor, Doctor of Historical Sciences**National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek**Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE****Key words:** 1925-1939, law enforcement agencies of Uzbekistan, national composition**Abstract:** This article focuses on the study of the national composition of the police of Uzbekistan in 1925-1939.**Received:** 14.06.22**Accepted:** 16.06.22**Published:** 18.06.22**ЎЗБЕКИСТОН ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ХОДИМЛАРИНИНГ МИЛЛИЙ ТАРКИБИ ХУСУСИДА (1925-1939 ЙИЛЛАР)****A.A. Ерметов***Профессор, тарих фанлари доктори**Мирзо Улугбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети**Тошкент, Ўзбекистон***МАҚОЛА ҲАҚИДА****Калит сўзлар:** 1925-1939 йиллар, Ўзбекистон ички ишлар органлари, миллий таркиб**Аннотация:** Ушбу мақола 1925-1939 йиллардаги Ўзбекистон ички ишлар органлари ходимларининг миллий таркибини ўрганиш масаласига йўналтирилган.**О НАЦИОНАЛЬНОМ СОСТАВЕ ПОЛИЦИИ УЗБЕКИСТАНА (1925-1939 ГГ.)****A.A. Ерметов***Профессор, доктор исторических наук**Национальный Университет Узбекистана им. Мирзо Улугбека**Ташкент, Узбекистан***О СТАТЬЕ****Ключевые слова:** 1925-1939 гг., правоохранительные органы Узбекистана, национальный состав**Аннотация:** Данная статья посвящена изучению национального состава полиции Узбекистана в 1925-1939 гг.

КИРИШ

1924 йил охирларида Ўрта Осиёда амалга оширилган миллий-худудий чегараланишдан сўнг, Туркистон АССР, Бухоро ва Хоразм Совет Социалистик Республикалари худудларида фаолият юритган ички ишлар органлари Ўзбекистон ССР милицияси тасарруфига ўтказилди.

Ҳар бир ташкилотнинг иш юритиш услуби, шунингдек, фаолиятидаги ютуқ ва камчиликлар бевосита унинг бошқарув тизими ҳамда ташкилотдаги кадрларнинг таркибий тузилиши, билими ва малакаси билан боғлиқ жараён бўлгани сингари Ўзбекистондаги ички ишлар органларининг фаолияти ҳам, шундай жиҳатлар негизидаги хусусиятлар билан кечди.

АСОСИЙ ҚИСМ

Таъкидлаш жоизки, ташкилотнинг иш юритиш услуби, бошқариш шакли тегишли ҳуқуқий-норматив ҳужжатлар, хусусан, Ўзбекистон ички ишлар органларининг ҳам фаолияти тегишли низомлар, буйруқ ва кўрсатмалар асосида олиб борилсада, унинг бошқарув аппаратининг ҳам ташкилот фаолиятига таъсири муҳим аҳамият касб этади.

Шу ўринда қайд этиш зарурки, совет даврининг илк йилларида ички ишлар тизимидаги раҳбарларнинг миллий таркибига алоҳида эътибор қаратилиб, ўлкада олиб борилган ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий, маънавий ва мафкуравий ўзгаришлардан келиб чиққан ҳолда раҳбарлар асосан европаликлардан тайинланган. Архив ҳужжатларида келтирилишича, Ички ишлар халқ комиссарлиги тузилган илк йилларда унинг марказий аппаратидаги 10 та юқори лавозимларда атиги 3 нафар ўзбек ишлаган бўлиб, қолганлари рус ва бошқа миллат вакилларида иборат бўлган. Милиция бўлимида фаолият юритган 11 нафар ходимдан 2 нафари ўзбек, 8 нафари рус ва биттаси латиш халқига (1925 йил апрель) мансуб бўлган[1]. Жиноят кидирув бўлимида фаолият кўрсатган 11 нафар ходимдан 2 нафари ўзбек (18 %), қолганлари европаликлардан (81 %) иборат бўлган[2].

Бу даврда милиция органлари ходимларининг таркибий тузилиши вилоятлар бўйича ҳам ўзаро фарқ қилган. Маълумотларда ёзилишича, Тошкент вилоятидаги мавжуд 865 нафар милиция ходимидан 486 нафари руслар (56 %), 295 нафари ўзбеклар (34 %), 3 нафари тожиклар, 10 нафари қozoқлар, 33 нафари татарлар, 5 нафари туркманлар, биттаси поляк, 3 нафар латишлар ва арманлар, 6 нафари яҳудийлар, 20 нафари бошқа халқларнинг вакиллари бўлган. Зарафшон вилоятида фаолият кўрсатган 759 нафар милиционердан 529 нафари ўзбек (69 %), 63 нафари тожик (8 %), 4 нафари қozoқ, 43 нафари татар (5 %), 51 нафари туркман (6 %), 27 нафари эрон, 11 нафари рус, 18 нафари арман, 13 нафари бошқа миллат вакилларида бўлган. Сурхондарё вилоятида мавжуд 138 ходимдан 70 нафари ўзбек (50 %), 39 нафари рус (28 %), 11 нафари татар ва қолганлари бошқа миллат вакиллари бўлган.

Фарғона вилоятида эса 212 нафар милиционерлардан 70 нафари руслар (33 %), 50 таси ўзбеклар (24 %), 41 таси тожиклар, қолганлари бошқа миллатга мансуб кишилардан[3], Хоразм вилояти жиноят қидирув бўлими ходимларидан 6 нафари ўзбек, 5 нафари татар, 4 нафари рус (штат бўйича умумий 15 нафар ходим)[4] (1925 йил 1 октябрь ҳолатига) иборат бўлган.

Ўзбекистон ССР ИИХК коллегиясининг йиғилишида (1926 йил 2 мартда) муҳокама этилган масалалар доирасида ҳам милиция шахсий таркиби ва фаолиятига оид бир қатор жиддий камчиликлар кўрсатилади. Коллегияда Зарафшон вилояти ижроия комитети маъмурий бўлим бошлиғи (А. Мукамилов) вилоят ички ишлар идораларининг таркибий тузилиши ва фаолияти тўғрисида маъруза қилиб, унда "...Бухоро вилоятида эса ходимларнинг 50 % ни ўзбеклар, 30 % ни чет элликлар ва 20 % рус миллатига мансуб кишилардан ташкил топганлиги[5] кўрсатилади. Шу пайтда Фарғона вилояти милиция ходимларининг миллий таркиби қуйидагича бўлган: ўзбеклар – 417, тожиклар – 23, қирғизлар – 1, татарлар – 14, эронийлар – 1, руслар – 81, арманлар – 3, еврейлар – 1, бошқа миллат вакиллари – 2 нафарни, умумий 543 нафарни ташкил этган[6].

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, ички ишлар идоралари қайта ташкил этилиб, вилоятлардаги ички ишлар органларининг бошқарув аппарати ва жиноий қидирув бўлимларининг милиция таркибига қўшилиши натижасида унинг таркибий тузилишида ҳам тез-тез ўзгаришлар бўлиб турди[7]. (1927 йил январь ойида Ўзбекистонда ички ишлар идораларининг миллий таркиби 4-жадвалда акс этган.)

4-жадвал

Ўзбекистонда ички ишлар идораларининг миллий таркиби

Худуди	ўзбеклар	тожиклар	қирғизлар	қора-қирғизлар	татарлар	туркманлар	эронийлар	руслар	поляклар	арманлар	еврейлар	лотилар	бошқа миллатлар	Ҳаммаси бўлиб
Тошкент вилояти	280	7	6	1	25	-	-	270	2	1	3	3	13	602
Зарафшон вилояти	321	7	1	-	21	-	9	37	1	-	8	-	10	415
Сурхондарё вилояти	69	22	-	-	6	2	1	47	2	1	1	-	3	154
Фарғона вилояти	432	23	1	-	14	-	1	81	-	3	1	-	2	558

Конимех тумани	27	-	9	4	6	1	-	4	-	-	-	-	-	51
Хорезмская вилояти	256	4	18	-	16	-	-	5	-	-	-	-	-	308
Қашқадарё вилояти	130	8	-	-	27	-	12	19	-	-	8	1	25	230
Умумий сони	1515	71	35	5	115	3	23	463	5	5	21	4	53	2318

ИИХК томонидан ЎзССР ХКСга милиция фаолияти юзасидан топширилган ҳисоботда ҳам (1927 йил 1 январь ҳолатига), ички ишлар органларининг миллий таркиби тўғрисида маълумотлар келтирилади. Унда кўрсатилишича, Зарафшон вилоятидаги 174 нафар ходимдан 104 нафари ўзбек (59 %), 12 нафари рус (6 %), 20 нафари татар (11 %), 11 нафари эроний халқига мансуб аҳоли, қолганлари бошқа халқ вакиллари, Фарғонада 543 нафар ходимдан 417 нафари ўзбек (76 %), 111 нафари рус (20%), 23 нафари тожик (4 %), қолганлари бошқа миллат вакиллари, Самарқанд шаҳридаги 395 нафари милиция ходимларидан 246 нафари ўзбек (62 %), 114 нафари рус (28 %), қолганлари бошқа халқ вакиллари, Тошкент вилоятида эса 599 нафар ходимдан 71 нафари ўзбек (11 %), 267 нафари рус (44 %), 25 нафари татар (4 %) ва бошқа миллат вакиллари иборат бўлган[8] (Бу ҳақда 8-иловага қаранг).

Шу ўринда таъкидлаш керакки, ички ишлар идораларининг миллий таркибига оид маълумотлар архив ҳужжатлари ва турли ҳисоботларда келтирилганда бир-биридан ўзаро фарқ қилади. Бунинг сабабини уларнинг таркибий тузилишидаги ўзгаришларнинг доимий ва тез бўлганлигида дея изоҳлаш мумкин (архив маълумотлари таҳлили шундан далолат берадики, республикада ички ишлар органлари қайта тузилиб, вилоятлардаги милиция идоралари ва жинойт қидирув бўлимлари қайта ташкил этилаётган илк йилларда хизматга ўтган айрим ходимлар бир неча кун, ҳафта ёки бир ой муддат ҳам фаолият юритмаган экан).

Бундай жараёнларнинг оқибатида бир йилнинг ўзида республика ва вилоятлар кесимидаги статистик маълумотларда катта фарқлар учрайди. Масалан 1927 йил июль ойига келиб Ўзбекистон ички ишлар идоралари миллий таркиби куйидаги кўринишга эга бўлиб, ўша йил январдаги маълумотлардан бирмунча фарқ қилади:

5-жадвал

Ўзбекистондаги ички ишлар идораларининг миллий таркиби (1927 йил июль)[9]

Худуди	Ўзбеклар	Тожиқлар	қирғизлар	Қора-қирғизлар	тағарлар	туркманлар	эронийлар	руслар	поляклар	арманлар	еврейлар	лотиллар	бошқа миллатлар	Ҳаммаси бўлиб
Зарафшон вилояти	317	13	3	-	45	-	14	29	3	-	7	-	9	440
Қашқадарё вилояти	145	8	-	-	12	-	-	12	-	-	6	1	58	242
Хоразм вилояти	265	4	18	-	16	-	-	5	-	-	-	-	-	308
Фарғона вилояти	686	23	1	-	-	-	1	148	-	-	-	-	-	859
Самарқанд вилояти	248	3	2	-	16	-	-	140	3	-	-	-	11	423
Тошкент вилояти	454	-	-	-	-	-	-	641	-	-	-	-	55	1150
Сурхондарё вилояти	67	34	1	-	3	1	-	23	1	2	-	-	12	144
Конимех райони	25	-	12	3	6	1	-	3	-	-	-	-	-	50
Умумий сони	2207	85	37	3	98	2	15	1001	7	2	13	1	145	3616

Келтирилган маълумотлар таҳлили шуни кўрсатадики, ички ишлар органларида фаолият юритган руслар ва бошқа европалик милиция ходимлари асосан катта ва марказий шаҳарларда, хусусан, Тошкент ва Фарғона вилоятларида кўпчиликни ташкил этган.

Тадқиқ этилаётган йилларда милиция шахсий таркибининг малакасини ошириш жараёнида унинг таркибига аёлларни жалб этиш ҳам йўлга қўйила бошлади. Масалан, 1930 йилда Тошкент округида 41 нафар аёл ходимлар фаолият юритиб, улардан 38 нафари рус ва 3 нафари ўзбек аёллари бўлишган[10].

Маълумотларда кўрсатилишича, 1940 йилда Ўзбекистон ССР ички ишлар идоралари марказий аппаратида 117 нафар ходим фаолит юритиб, уларнинг 22 нафари – ўзбек, 1 нафари – тожик, 47 нафари – рус ва 46 нафари бошқа миллат вакиллари бўлган. Улар орасида фақат 2 кишигина олий маълумотга, 18 нафари ўрта маълумотга, қолган 97 нафар киши паст маълумотга эга бўлган.

ИИХК Ишчи-деҳқон милицияси бошқармасида фаолият юритган 107 нафар ходимдан, 60 нафари – ўзбек, 2 нафари – тожик, 3 нафари – қозоқ, 25 нафари – рус, 17

нафари эса бошқа миллат вакиллари бўлишган. Улардан биттаси ҳам олий маълумотга эга бўлмаган, ўрта маълумотлилар – 6 киши, 101 нафар киши паст маълумотли бўлган[11].

6-жадвал

Ўзбекистон ССР бўйича район ва шаҳар милиция бошлиқларининг миллий таркибий тузилиши қуйидагича бўлган (1940 йил 15 июль)[12]:

ВИЛОЯТ НОМИ	умумий сон	ўзбеклар	тожиклар	руслар	қozoқлар	бошқа миллат вакиллари	Маълумоти		
							олий	ўрта	Паст
Тошкент вилояти	15	7	1	4	-	3	-	2	13
Самарқанд вилояти	19	11	1	6	-	1	-	2	17
Фарғона вилояти	30	23	-	1	1	5	-	-	30
Бухоро вилояти	21	13	-	5	1	2	-	1	20
Хоразм вилояти	9	6	-	1	-	2	-	1	8
Қора – қалпоғист он АССР	13	-	-	8	1	4	-	-	13
Жами	107	60	2	25	3	17	-	6	101

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, Ўзбекистондаги ички ишлар органларининг таркибий тузилиши, уларни малакали ва тажрибали кадрлар билан таъминлаш масаласи, раҳбар кадрлар миллий таркибидаги номутаносибликлар тадқиқ этилаётган давр мобайнида долзарб муаммо бўлиб қолаверди. Бундай вазиятнинг жиддий сабаблари мавжуд бўлиб, бу совет давлати сиёсатидаги хатоликлар, ўлкадаги ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятнинг кескинлашуви билан изоҳланади.

Жумладан, тадқиқ этилаётган даврнинг илк йилларида ички ишлар органлари тизимининг бошқарув бўғинларидаги раҳбарлик лавозимларига асосан европалик вакилларнинг тайинланиши ҳам, республика ҳокимият бошқарувидаги номутаносибликларни юзага келтирди. Бундай муносабат яъни, раҳбарлик лавозимларига асосан европаликларнинг тайинланиши, бу соҳада маҳаллий аҳолининг билим ва савиясини етишмаслигида дея изоҳланди.

Бу даврда ички ишлар идоралари ходимларининг миллий ва ижтимоий таркибидаги хусусиятлардан бири – республика вилоятларидаги милиционерларнинг таркибий тузилишида ҳам ўзаро фарқларнинг катта бўлганлигида кўринади. Масалан, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида ҳамда Фарғона ва Сурхондарё вилоятларида руслар ва бошқа европаликлар бошқа ҳудудларга нисбатан кўпроқ фаолият юритган.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. ЎзР АА, 58-фонд, 1-рўйхат, 971-иш, 14-15-варақлар.
2. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 4-рўйхат, 63-иш, 149-варақ.
3. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 4-рўйхат, 18 с-иш, 426-варақ.
4. Ўз МА, 86-фонд, 1-рўйхат, 3192-иш, 477-варақ.
5. ЎзР АА, 58-фонд, 1-рўйхат, 751-иш, 27-28-варақлар.
6. Фарғона ВДА, 328-фонд, 1-рўйхат, 129-иш, 8-варақ.
7. Ўз МА, 1708-фонд, 2-рўйхат, 1г - иш, 1-варақ.
8. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 1-рўйхат, 17-иш, 66-варақ.
9. Ўз МА, 1708-фонд, 2-рўйхат, 1 г -иш, 14-варақ.
10. ЎзР ИИВА, 432-фонд, 1-рўйхат, 70-иш, 22-варақ.
11. ЎзР ПДА, 58-фонд, 15-рўйхат, 190-иш, 44-варақ.
12. ЎзР ПДА, 58-фонд, 15-рўйхат, 190-иш, 51-варақ.
13. Ерметов, А. А. (2018). ОСВОБОЖДЕНИЕ ВЕНЕСУЭЛЫ И НОВОЙ ГРАНАДЫ. *Интернаука*, (24-1), 44-45.
14. Ерметов, А. А. (2017). ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КОЛОНИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ИСПАНИИ. In *Молодой исследователь: вызовы и перспективы* (pp. 141-147).
15. Ерметов, А. А. (2017). ДЖАДИДИЗМ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКУЮ И КУЛЬТУРНУЮ ЖИЗНЬ В ТУРКЕСТАНСКОМ КРАЕ. In *Молодой ученый: вызовы и перспективы* (pp. 216-221).
16. ERMETOV, A. A. (2021). Political repression in Uzbekistan and peculiarities of the work of law enforcement agencies (1936-1938). *Journal of Contemporary Issues in Business and Government* | Vol, 27(3), 1312.
17. Makhmutaliyevich, K. M., Qudratovich, A. O., Mukhtorjonovich, K. J., Makhmutaliyevich, K. I., & Abdullayevich, Y. A. (2020). October revolution and its influence in Socio-political life of Turkestan at the beginning of the 20th century. *Journal of Critical Reviews*, 7(6), 115-120.
18. Ерметов, А. А. (2018). Из истории формирования рабоче-крестьянской инспекции в Туркестане (1919-1923 гг.). In *Частное и общественное в повседневной жизни населения России: история и современность (региональный аспект)* (pp. 27-31).